KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK BÖLÜMÜ ŞEHİRCİLİK
ANABİLİM DALI

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MÜHENDİSLİK-MİMARLIK FAK.
MİMARLIK BÖLÜMÜ
ŞEHİRCİLİK ANABİLİM DALI

BÖLGE BİLİMİ
TÜRK MİLLİ KOMİTESİ

9. ULUSAL BÖLGE BİLİMİ/ BÖLGE PLANLAMA KONGRESİ

BİLDİRİLER

05-06 EKİM 2000
TRABZON

KAPAK KOLAJ TASARIM : AHMET MELİH ÖKSÜZ
YAYINA HAZIRLIK : KTÜ MİMARLIK BÖLÜMÜ
ŞEHİRCİLİK ANABİLİM DALI
BASIM : KTÜ BASIMEVİ TRABZON

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Şinasi AYDEMİR
Prof. Dr. Saliha E. AYDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Nermin ÖKTEN
Öğr. Gör. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ
Arş. Gör. Dr. Cenap SANCAR
Arş. Gör. Dilek ŞEN
Arş. Gör. Yelda AYDIN

DESTEK VEREN KURULUŞLAR

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (K.T.Ü) REKTÖRLÜĞÜ
K.T.Ü MÜHENDİSLİK MİMARLIK FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
MİMARLIK BÖLÜMÜ ŞEHİRCİLİK ANABİLİM DALI
BÖLGE BİLİMİ TÜRK MİLLİ KOMİTESİ

TÜRKİYE'DE DAHA KULLANIŞLI COĞRAFİ BÖLGELER OLUŞTURMA GEREKÇELERİ VE ÖNERİLER

Y.DOÇ.DR ALİ YİĞİT
Fırat Üni. Fen-Edebiyat Fak. Coğrafya Böl. ELAZIĞ

ÖZET

Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri 1941'de I. Türk Coğrafya Kongresinde belirlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının girişimleriyle toplanan kongrede asıl amaç bölgelerin sınırlarının gösterilmesinde ve isimlendirilmesinde yaşanan karışıklığın önüne geçmek olduğundan, daha çok coğrafya öğretiminde kullanılacak büyük coğrafi birlikleri belirlemek olmuştur. Gerek coğrafi bölgelerin belirlenmesinde göz önünde bulundurulan kriterler, gerekse aradan geçen zaman, belirlenmiş olan coğrafi bölgelerin günümüzde kullanışlılığını yitirmiş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerini, birbiri ile uyumsuz, birçok farklılıklar gösteren geniş bir bölge sistemi yerine, kendi içinde bir bütünlük gösteren, idarî, hizmet ve plan bölgeleri olarak da kullanılabilecek yetenekte coğrafi bölgeler haline getirmek gerekmektedir. Bunun için daha önce bölgelerin bölümleri olarak ele alınan kısımlarını alan, sınır ve özellikler bakımından yeniden gözden geçirerek ve birtakım düzeltmeler yaparak daha kullanışlı bir bölge sistemi oluşturulmalıdır.

GİRİŞ

Modern coğrafi anlayışa göre; coğrafya, farklı yerlerin kendine özgü farklı özelliklerinin ortaya konulması ve bir parçasını oluşturdukları daha geniş sistemlerle ilişkilerinin incelenmesiyle uğraşır. Başka bir değişle, coğrafya ya yeryüzünün bir bütün olarak birliğini sağlayan özellikler ve olaylar sistemini ortaya koyar ya da bir bölgeyi meydana getiren unsurların bölge yapısındaki rollerini araştırır. Böylece bölgesel coğrafya yönteminin özü çevreyi oluşturan fiziksel, biyolojik ve beşeri öğelerin, üzerinde geliştiği coğrafi alanla olan bütünleşmesini belirlemek ve üzerindeki bütün canlı ve cansız öğeleri ile birlikte böyle bir coğrafi birimin genel karakterini ortaya koymak oluşturur. Bölgesel coğrafya sentezlerinde, yeryüzünün ayrı özellikler gösteren coğrafi birliklere ayrılması, farklı yönlerinin ve birbirleri ile olan ilişkilerinin belirlenmesi esas alınmıştır. Yani, bölgesel coğrafyanın asıl amacı coğrafi ünitelerin karakterlerinin belirlenmesi ve bu ünitelerin birbirinden nasıl ayırt edilebileceğini yani, iki ünite arasındaki sınırın nasıl belirleneceğini, daha doğrusu bu sınırların hangi faktörlere göre çizilmesi gerektiğini belirlemektir.

Gerek doğal, gerek sosyal bilimlerin konularını oluşturan süreç ve olayların içeriklerini açıklamak amacıyla bunların ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi, birçok gerçekleri ortaya koyan ve bu nedenle de kullanılması alışılmış olan bir yöntemdir. Fakat doğal ya da sosyal süreç ve olaylar aynı zamanda çok defa birbirleriyle ilgilidir ve mekanda genellikle karşılıklı ilişkiler ya da sebep-sonuç bağları ile birbirine örülmüş gruplar veya topluluklar oluştururlar. Bir yerden diğerine farklı olarak meydana gelen bu gruplanmaların toplu halde, birer bütün olarak incelenmesi sistematik yöntemle elde edilen sonuçlara ek olarak, daha başka sonuçlar da sağlayabildiği gibi, araştırıcıya geniş bir görüş ve kavrayış derinliği verir.

Bölge incelemelerinin sağladığı faydalar yalnız coğrafyaya has değildir. Bilakis bölge fikri ekonomik, sosyal, idari, askeri, tarımsal ve sanayi ... vs. çeşitli problemlere de uygulanabilir. Gerçekten bilhassa coğrafya dışındaki sosyal bilimlerde bölge veya mekan incelemeleri, mekanın özellikleri ile ilgili problemleri somut olarak değil, bilakis ait oldukları mekanda çözmek, yani mekanı daha iyi tanımak ihtiyacından doğmuş bir yöntemdir. Coğrafi diyebileceğimiz ve mekan çerçevesi içindeki olaylar ve olgular bütününü toplu bir halde incelemek esasına dayanan bu yöntemin uygun şekilde uygulanmasından beklenen başlıca amaç, ekonomik, sosyal, siyasi, idari ve askeri... problemleri derinlemesine incelemek, bunların karşılıklı ilişkilerini ve etkilerini topluca ele alabilmek, kamu ve yönetim alanlarındaki meselelere ek bir açıklık getirerek, bunlarla ilgili olarak alınacak kararların isabet derecesini, belirli bir karar uygulandığında söz konusu sahanın genel çevre şartları çerçevesinde ne gibi sonuçlar ortaya çıkabileceği hakkında tahminler yaparak artırmaktır.

1. Coğrafi Bölgelerin Belirlenmesi

Bölge kavramını kesin çizgilerle açıklayan ve sınırlayan bir tanım olmamasına karşılık, bölge homojen bir karaktere sahip, fiziki, kültürel veya fonksiyonel bir birliği olan, bu özellikleri ile çevresindeki alanlardan ayırt edilebilen farklı bir ünite olarak ifade edilebilir. Yani alansal birlik ve mekansal karşılıklı etkileşim yoluyla belirli coğrafi olaylar bir alanda belirli bir benzerlik ya da kalıplaşma gösterebilirler. Böyle bir alan ya da iç türdeşliğe sahip herhangi bir alan "bölge" olarak ayırt edilebilir. Kısaca bölge; *belirli kriterler bakımından benzerlik gösteren yeryüzü parçası*dır. Buna göre benzerlik ya da iç birlik bölgenin ilk şartıdır. Fakat bu benzerlik ancak belirli kriterler bakımındandır. Çünkü bazı kriterler bakımından homojen görünen sahalar içinde, başka kriterlere göre daima farklar gözlenebilir. Bu nedenle bölge kavramı bir genellemenin eseridir. Gerçekte yeryüzünün hiç bir yeri diğerine, bütün özellikleri ile tıpa tıp benzemez. O halde bölgenin özünü oluşturan homojenlik ya da benzerlik bir taraftan konu ve kullanılan kritere, diğer taraftan da ölçek ve zamana bağlı olarak görecelidir.

Coğrafi bölgelerin sınırlandırılması çok zor bir iştir. Çünkü coğrafi bölge, ne yalnız fiziki, ne de yalnız beşeri bir mekandır. Bilakis fiziki ve beşeri unsurların yer yer değişik oranlarda bir araya geldiği bir alandır. Bu nedenle bütün bu özellikler nadir hallerde, birbirine yaklaşmış olsalar bile, yeryüzü şekilleri göz önünde bulundurularak belirlenmiş bir ünite sınırının, iklime veya doğal bitki örtüsüne göre belirlenmiş birim sınırına uyması; beşeri ünitelerle zirai ünitelerin aynı olması mümkün değildir. Aynı ünite içinde, bütün coğrafi elemanların ortak bir özellik göstermesi düşünülemez. Fakat coğrafi bölgelerin karmaşık karakterlerinde bazı öğelerin genellikle daha önemli rol oynadığı da bir gerçektir(ERİNÇ-1958). Bu nedenle tek bir özellik esas alınarak coğrafi bölgeler ayrılabilir. Coğrafi bölgelerin özelliklerini meydana getiren çok çeşitli öğelerin her biri aynı değerde değildir. Bunlar içinde bazıları önem derecesi bakımından diğerlerinden öne geçer. Aslında coğrafi bölgeler belirlenirken bir mekan parçası içindeki coğrafi görünümün oluşmasında en etkili olan faktör belirlenmeye çalışılır ve bölge sınırı genellikle belirlenen faktör kriter alınarak çizilmeye çalışılır. Böylece bölgelere coğrafi şahsiyetini kazandıran tek ve yaygın vasfın çok titiz bir çalışma ile tayini yapılabilir (YÜCEL-1987,s.11).

Sonuç olarak coğrafi bölgeleri daima sabit kalan bir tek prensibe göre tasnif etmek imkansızdır. Bölge sınırlandırma ilkelerinin elastiki ve kullanılacak kriterlerin önem derecelerinin; ölçeğe, mekana ve zamana göre değişken olması gerekir. Gerçekten herhangi bir ölçekte, herhangi bir alanda en önemli rolü oynayan ve diğer unsurlar üzerinde de en büyük etkiyi gösteren bir faktör, başka bir sahada ya da başka bir devrede hatta aynı sahada fakat farklı bir zamanda aynı derecede önemli olmayabilir. Kısacası bölge sınırlandırılmasında göz önüne alınacak kriterleri bütün tasnif dereceleri için

kesin hükümler olarak ele almaya imkan yoktur. Bunları her bir durum için ayrı ayrı belirlemek gerekir. Belirli kriterlere göre çizilen bölgelerin; ölçeğe, konuya ve zamana bağlı bir genelleme olduğu, bölgelerin özelliklerini belirleyen homojenliğin ve bölge sınırlarının daima düşünceye bağlı oldukları bir gerçektir. Fakat bütün bunlara rağmen yeryüzünün çeşitli özellikleriyle birbirinden ayrılan parçalardan yani bölgelerden oluştuğu da bir gerçektir.

2. Türkiye'nin Coğrafi Bölgelere Ayrılması

Türkiye'yi coğrafi bölgelere ayırma konusunda XIX.yy.ın sonlarından başlayan birtakım girişimler yapılmıştır. Bu konuya, belki ilk olarak **Hüseyin Paşa'**nın *Ziraat coğrafyası*nda rastlıyoruz (BİNBAŞI HÜSEYİN-1887). Bu kitapta, Osmanlı ülkesi 15 iklime bölünmüştür. Daha sonra bir çok eserde bu tasnif aynen ya da bazı değişikliklerle kullanılmıştır. 1915'de **Faik Sabri (Duran)**, *İktisadi coğrafya*sında, Osmanlı ülkesinin tabii ve iktisadi durumunu, beş büyük kısımda ele almıştır. Yazarın, Osmanlı Devletinin dağılarak Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra da yayınladığı eserlerde (DURAN-1938), ele aldığı konuları bugünkülere çok benzeyen bölgeler dahilinde incelediğini görüyoruz (Şekil: 1a). 1921 senesinde hazırlamış olduğu *"Anadolu yarımadasının coğrafi nahiyelere taksimi"* adlı bir incelemesiyle, Türkiye'nin ilk defa olmak üzere tabii bölgelere ayrılmasını denediğini bildiren **Hâmid Sadi (Selen)**, kısmen idari taksimatın tesiri altında bulunan yedi bölge tespit etmiş; Yazarın, 1941 Coğrafya kongresinden dört sene önce yayınlanmış bulunan *İktisadi Türkiye*'sinde Türkiye beş ziraat bölgesine ayrılmakta ve bunlar içinde 10 tâli kuşak tespit edilmektedir (Şekil: 1b). Bu arada, **Selen** tarafından Türkiye'nin coğrafi bölgeleri hakkında etraflı bir inceleme 1941 Coğrafya Kongresine sunulmuş ve Kongre kitabı içerisinde yayımlanmıştır. *"Türkiye'nin Coğrafî Bölgelere Taksimine Dair Bir Muhtıra"* adlı bu raporda ülkemiz 9 coğrafi bölgeye ayrılmıştır (SELEN-1941). Bu arada **Danyal Bediz** tarafından Türkiye'de yapılmış tetkik seyahatlarına göre oluşturulan haritayı da kaydetmek gerekir (BEDİZ-1935). Bu çalışmada Türkiye 6 büyük doğal bölgeye ayrılmış ve ayrıca gerekli yerlerde geçiş sahaları gösterilmiştir (Şekil: 1c).

Yabancı araştırmacılara gelince, 1858'de **Carl Ritter** tarafından ülkemiz nehir sistemlerine ve su bölümü çizgilerine göre tabii taksimata ayrılmıştır. Daha sonra **Vital Cuinet** 1306 (1890) resmi salnamesine göre vilayet, sancak ve kaza taksimatını esas olarak almış ve Osmanlı ülkesini dört ciltten oluşan büyük bir eserde tasvir etmiştir. 1915'de **Ewald Banse** Türkiye'yi 10 tabii bölge halinde ele almış ve bunları da, çoğu eski tarihi isimlerle ifade edilen tâli kısımlara bölmüştür. Aynı şekilde **Ulrich Frey** de eserinde ülkemizi yedi tabii bölgeye ayırarak konuları işlemiştir (Şekil:1d).

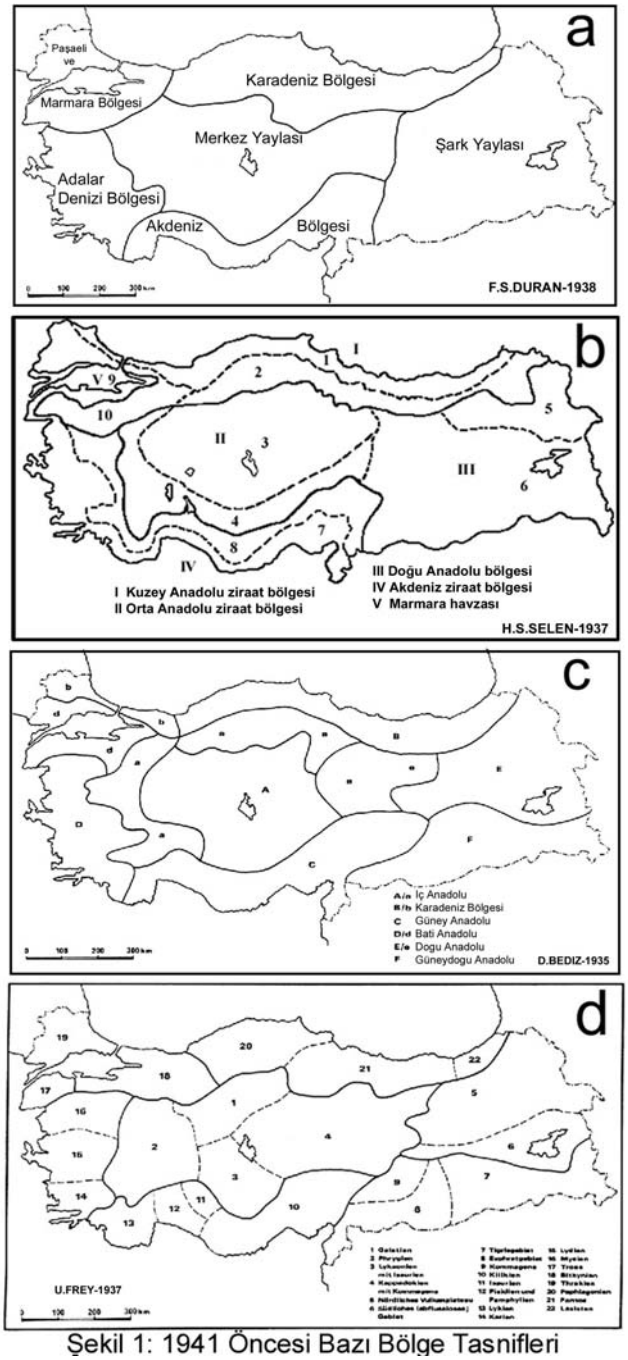

Şekil 1: 1941 Öncesi Bazı Bölge Tasnifleri

Ülkemizin coğrafi bölgeler halinde ele alınması konusunda en kapsamlı çalışmalar yapan yabancı coğrafyacı **Herbert Louis**'dir. 1941 Coğrafya Kongresi öncesinde birtakım çalışmaları bulunan Louis, Türkiye'nin coğrafi bölgeleri hakkında etraflı bir incelemeyi 1941 Coğrafya Kongresine de sunulmuş ve Kongre kitabı içerisinde yayımlanmıştır. Daha sonra da bölgeler konusunda çalışmalarına devam eden Louis, 1985'de yayınlamış olduğu *Landeskunde der Türkei* adlı eserinde Türkiye'nin coğrafi bölümlerini biraz daha geliştirmiş ve son taksimatında ülkemizi 10 büyük coğrafi bölge halinde ele almıştır (Şekil: 2d)

Kısacası, aşağı yukarı 20.yy'ın ilk yarısında beri Osmanlı Devleti idaresindeki ülkelerin, dolaysıyla memleketimizin idarî ve tabiî birtakım bölgeler halinde incelenmekte olduğunu görüyoruz. Bu incelemelerden anlaşılıyor ki, etrafı yüksek dağlarla çevrili olan ülkemizin iç ve kıyı kısımlarının farklı özellikler gösterdiği eskiden beri biliniyordu. Hatta Doğu Anadolu yüksek platosunun, İç Anadolu havzasından farklı olduğu, ayrıca Doğu Torosların güneyinde yer alan ve bazı Avrupalı yazarlar tarafından "*Kuzey ya da Yukarı Mezopotamya"* veya *"Doğu Toros Ön eli"* diye isimlendirdiği bölge yerli yayınlarda *"Cezire-i Ulya"* diye adlandırılıyordu. Kıyı bölgelerimiz ise, genellikle akaçlama havzalarına göre Karadeniz, Akdeniz, Adalar Denizi (Ege) ve Marmara ile Trakya bölgeleri ayrılıyordu (GÜRSOY-1957). Bundan da anlıyoruz ki, Türkiye'nin coğrafi bölümlemeye tabi tutulması, ilk kez 1941'de ele alınmış bir mesele değildir. Fakat bölgelerin sınırlarının gösterilmesinde ve isimlendirilmesinde kargaşa yaşanıyordu.

Haziran 1941'de Milli Eğitim Bakanlığının girişimleriyle Ankara'da toplanan I.Coğrafya Kongresinde bugün kullanılan yedi coğrafi birlik **Akyol**, **Louis**, **Darkot** ve **Selen** tarafından tespit edilmiş, ayrıca bunların da bölümleri ayrılmıştır. Bölgeler seçilirken göz önüne alınan esaslar ve her bölgenin kısa bir tasviri rapor halinde hazırlanmış toplantıdan önce üyelere dağıtılmış, 1:800.000 ölçekli, eşyükselti eğrili bir Türkiye haritası üzerine gösterilmiştir (Şekil: 2a). Bölge ve bölümlerin daha küçük parçaların birleşmesi ile meydana geldiği kabul edilmekle beraber, bunların zamanla yapılacak çalışmalarla belirtilebileceği sonucuna varılmıştır.

I.Türk Coğrafya Kongresi'nde Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerini belirlemek için oluşturulan komisyon, bölge sınırları ve isimleri üzerinde son sözün söylenmiş olmadığını, fakat şimdiden elde edilen neticenin, o günkü bilgi derecesine göre varılmış bir merhale olarak telâkki edilebileceğini ve bu taksimatın coğrafya öğretiminde o güne (yani 1941'e) kadar devam etmiş olan karışıklığın önüne geçmek gibi pratik bir fayda getirmekte olduğunu da kabul ediyordu (*Türkiye'nin Bölgeleri Hakkında* Rapor, s.80). İşte bu coğrafi bölümlemede gerek ilmi, gerekse pedagojik bazı eksik ve hatalı taraflar bulunduğu gün geçtikçe anlaşılmakta ve bunları düzeltme ihtiyacı kendini

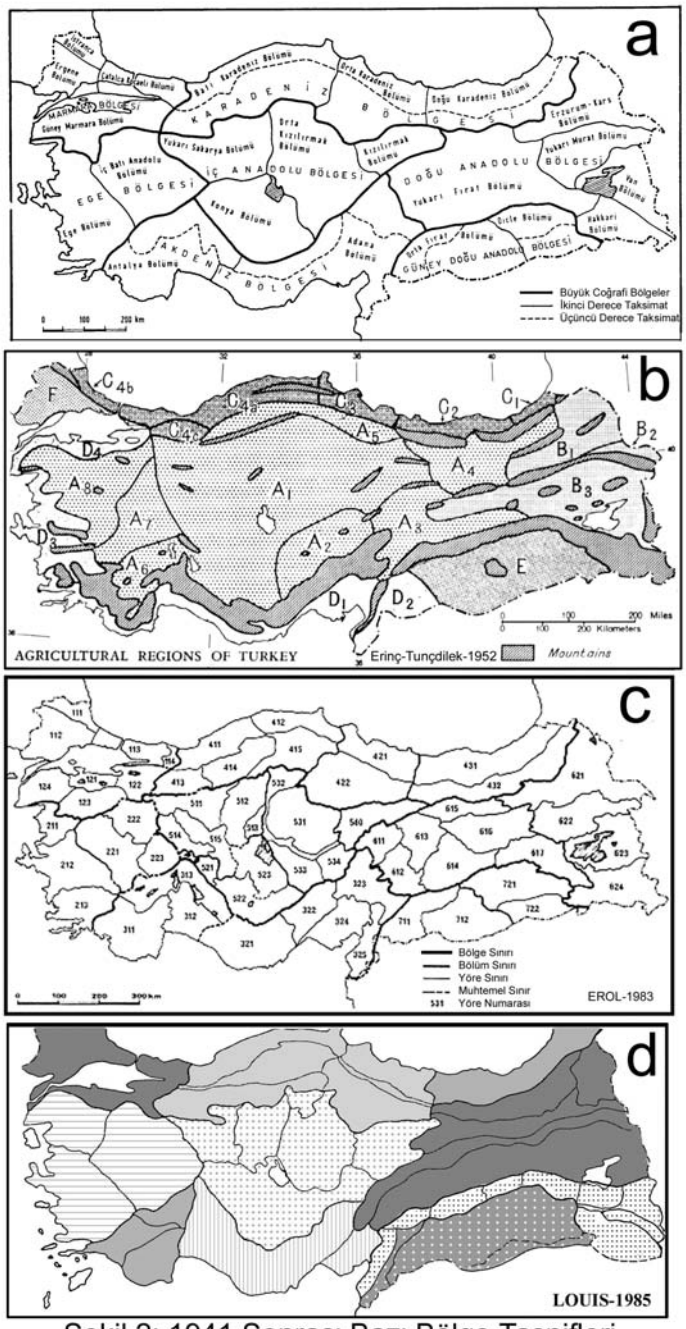

Şekil 2: 1941 Sonrası Bazı Bölge Tasnifleri

göstermektedir. 1941 den bu yana geçen zaman zarfında, birçok noktalarda düzeltmeler yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Kongre sonrasında da Türkiye'nin coğrafi bölgeleri üzerinde bazı çalışmalar yapılmış ve birtakım sınır yanlışlıkları irdelenmiştir. Mesela, 1952'de ERİNÇ-TUNÇDİLEK tarafından yapılan bir çalışmada Türkiye'nin Tarım Bölgeleri farklı bir tasnifle sunulmuştur(Şekil: 2b). Yine GÜRSOY tarafından ayrıntılı bir inceleme yapılmış ve *"Türkiye'nin Coğrafi Taksimatında yapılması icabeden bazı tashihler"* adlı makalesinde yayınlanmıştır (GÜRSOY-1957). Yazar bilhassa Karadeniz bölgesi ile Doğu Anadolu bölgesi arasındaki sınırın yanlışlığına dikkat çekmiş, Orta ve Batı Karadeniz bölgelerindeki hatalı sınırları göstermiş, Akdeniz bölgesi ile Güneydoğu Anadolu bölgesi arasındaki sınırın Fırat nehrinden geçmesi gerektiğini ve Gaziantep platosunun Doğu Akdeniz bölgesine dahil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca ERİNÇ *Doğu Anadolu Bölgesi* adlı kitabında (ERİNÇ-1953) Doğu Anadolu'nun sınırlarında düzeltilmesi gereken noktalara dikkat çekmiştir. Bilhassa Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz bölgeleri arasındaki sınırın hatalı olduğunu, Bayburt Ovası'nın Doğu Anadolu'da bulunması gerektiğini kaydetmiştir. Doğu Anadolu'nun batıdaki sınırının Elbistan Ovasını dışarıda kalacak şekilde geri çekilmesi ve sınırın Doğanşehir depresyonu basından başlatılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Bölümler arasındaki sınırlar da tartışılmış, Yukarı Fırat'ın sınırının Muş ovası batısında sona ermesi ve Bitlis çevresinin Hakkari bölümü ile birleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bu arada son yıllarda Türkiye'nin coğrafi bölgelerinin farklı bir şekilde ele alındığı iki ayrı Almanca eser yayınlanmıştır. Bunlardan *"Die naturräumliche Gliederung der Türkei"* (Türkiye'nin Doğal Yöreleri) (EROL-1983) adlı kitapta Türkiye, 7 bölge, 17 bölüm 58 yöre ve 284 çevre birimine ayrılmış ve bunların sınırları ve genel karakterleri belirlenmiştir (Şekil: 2c). LOUIS tarafından 1985'de yayınlamış olan *Landeskunde der Türkei* adlı eserde ise Türkiye 10 büyük coğrafi bölge halinde ele almış ve bu bölgelerde kendi içinde daha çok topografik özelliklerine göre 66 tali bölüme ayrılmıştır (Şekil: 2d).

3. Kamu Kurumlarının Bölge Yapılarındaki Uyumsuzluk

Ülkemizdeki resmi kuruluşlar, hizmetlerini daha iyi ve yerinde yürütmek amacıyla oluşturdukları bölge müdürlüklerini kurarken, her nedense birbirinden tamamen farklı bir yapılanmaya gitmektedirler. Denilebilir ki, kaç kamu kuruluşunun bölge örgütü varsa o kadar farklı bölge yapısı bulunmaktadır. Mesela; MTA 12, Karayolları 17 (Şekil: 3a), Köy hizmetleri 19 (Şekil: 3c), DSİ 25 (Şekil: 3d), Orman 27 (Şekil: 3b)... vs. birbirinden adet ve alan olarak tamamen farklı bölge örgütü kurmuştur. Öyle ki, aynı merkezdeki bölgelerin alanları nerdeyse hiç uyum göstermemektedir. Mesela, Elazığ'da bulunan bölge

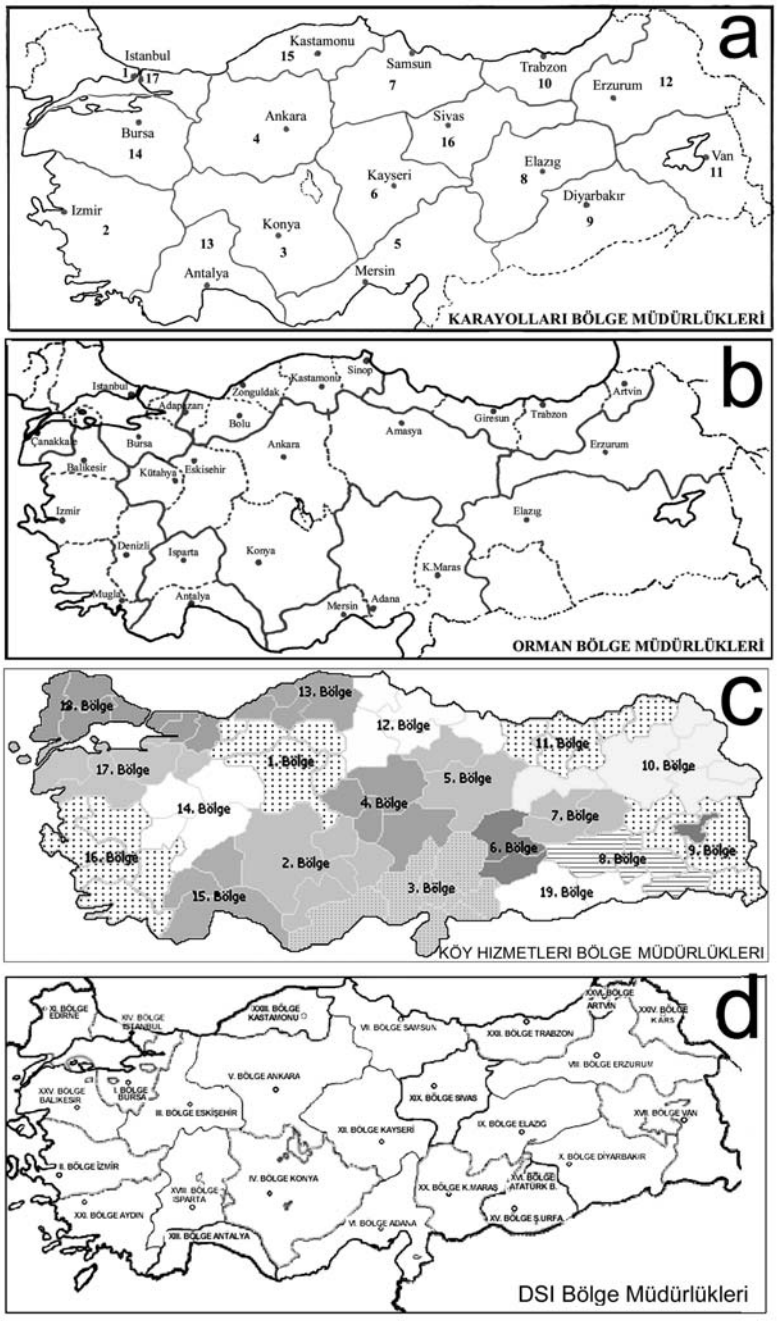

Şekil 3:Bazı Kamu Kuruluşlarının Bölge Müdürlükleri

müdürlüklerinden Köy Hizmetleri bölge müdürlüğüne Elazığ, Tunceli, Bingöl, DSİ bölge müdürlüğüne Elazığ, Tunceli, Bingöl, Malatya ve Erzincan'ın Kemaliye ilçesi, Karayolları bölge müdürlüğüne Elazığ, Tunceli, Bingöl, Malatya, Adıyaman, Orman bölge müdürlüğüne ise Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Hakkari, Siirt, Şırnak, Batman, Diyarbakır ve Mardin illeri bağlıdır.

Bu durumda çeşitli kamu kuruluşları arasında bir koordinasyonun sağlanması imkansızdır. Bu kuruluşların her birinin gerçekten haklı nedenlerle bu kadar birbirinden farklı sayı ve alana sahip bölge oluşturmuş oldukları düşünülemez. Bu keşmekeşin önüne geçmek için gayret sarf etmesi beklenen DİE ve DPT gibi kuruluşların da bir birine uymayan bölge verileri sunduğunu görmekteyiz. Mesela, DİE tarım bilgilerini hangi bilimsel gerekçeden hareket ettiği meçhul olan hatta hiçbir bilimsel gerekçesi olmayan 9 bölge halinde sunmaktadır (Şekil: 4b). Aynı şekilde DPT tarafından anket uygulanarak yapılan Yerleşme Merkezleri Kademeleşmesi Çalışmaları sonucu belirlenmiş olan 16 bölge (Şekil: 4a), yine DPT tarafından hazırlanan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planında kullanıldığı halde 6. Beş Yıllık Kalkınma Planında terk edilmiştir (DİNLER-1994, s.107-108).

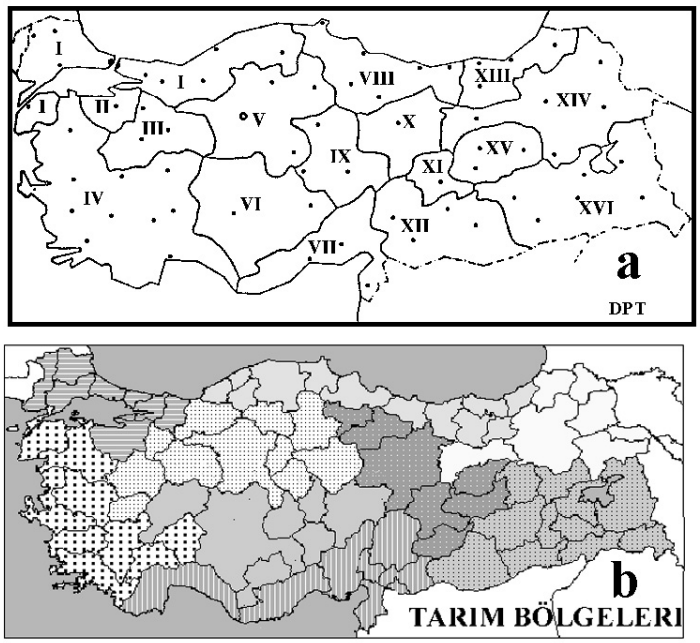

Şekil 4: DPT ve DİE'e göre Bölge Tasnifleri

Bütün bu kamu kurumları arasındaki bölge yapılanmasındaki uyumsuzluğun önüne geçebilmek için ortak payda olarak coğrafi farklılıklara göre belirlenmiş bir bölge sisteminin oluşturulmasıdır. Gerçekten coğrafi

bölgeler ile idarî ve hizmet bölgeleri arasında bir uyumun bulunması yapılan hizmetlerin sıhhati açısından önemlidir. Devlet kuruluşlarının idarî ve hizmet bölgeleri belirlenirken coğrafi bölgelere uyması gerektiği gibi, coğrafi bölgeleri belirlerken de hizmet açısından kullanılabilirlik gözetilmelidir. Halbuki 1941'de belirlenmiş olan coğrafi bölgeler devlet kuruluşlarının bölge teşkilatı kurabilmeleri için uygun değildir. Herhangi bir devlet kuruluşu yedi coğrafi bölgeyi esas alarak bölge müdürlükleri oluşturmaya çalışsa kullanışlı olmayan bir bölge teşkilatlanmasına gitmiş olur. Mesela, Doğu Anadolu Bölge müdürlüğü oluşturmak istense, bu bölge müdürlüğünün merkezini nereye kurabilir? Erzurum'a kursa Elazığ, Malatya ya da Van ve Hakkari gibi illerin hizmetleri Erzurum'dan nasıl sevk ve idare edilebilir? Nitekim, Köy Hizmetleri, DSİ, Karayolları, Orman gibi yatırımcı kamu kuruluşların Doğu Anadolu'da birden fazla bölge teşkilatı bulunmaktadır. Bu durum diğer bölgelerimiz için de geçerlidir. O halde birbiri ile uyum göstermeyen bir birlik oluşturmayan geniş bir alanı bölge olarak belirlediğimizde kullanışlı olmaktan uzak kalmaktadır.

Bütün bunlara rağmen idari sınırları bölge ayrımında tam bir kriter olarak kullanmak mümkün değildir. Çünkü, devlet kuruluşlarının genellikle illeri esas alan teşkilat yapısı ile coğrafi özelliklerin bağdaştırılması imkansızdır. Nitekim bilhassa geniş alanlara yayılan illere (Erzurum ve Sivas illerinde olduğu gibi) farklı coğrafi karakterlere sahip ilçeler bağlı bulunmaktadır. Bu durum illeri esas alarak bölge belirleyen bazı kamu kuruluşları için de sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle Karayolları, Orman ve DSİ gibi bazı kamu kuruluşları idari sınırları pek dikkate almamaya ya da bazı düzenlemeler yapmaya yönelmişlerdir. Mesela Erzincan, merkezi Erzurum olan DSİ 8. bölge müdürlüğüne bağlı olmasına rağmen Erzincan'a bağlı Kemaliye ilçesi merkezi Elazığ olan 9. bölge müdürlüğüne bağlanmıştır Bu durum idari sınırlar belirlenirken coğrafi özelliklerin gözetilme gereğini göstermektedir. Bunun için en pratik yol birden fazla coğrafi bölgeye yayılmış illerde ilçelerin gruplandırılması ve uygulanacak yatırım programlarında bu grupların dikkate alınmasıdır.

4.Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinin Yeniden Belirlenmesi

Bölge belirlemenin temel ilkeleri dikkate alınarak Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri'nin belirlenmesi 1941 yılında I. Türk Coğrafya Kongresinde gerçekleştirilmiştir. Ancak Milli Eğitim Bakanlığının girişimleriyle toplanan kongrede asıl amaç bölgelerin sınırlarının gösterilmesinde ve isimlendirilmesinde yaşanan karışıklığın önüne geçmek olduğundan, daha çok coğrafya öğretiminde kullanılacak büyük coğrafi birlikleri belirlemek olmuştur. Temel amaç eğitim olduğundan mümkün olduğu kadarıyla az sayıda ve birbiriyle az çok dengeli bir bölge sistemi oluşturma yoluna gidilmiştir. Bölgeler arasında alan bakımından dengenin korunması için kıyı bölgelerine gerçekte pek az benzerlik gösteren iç kısımlar eklenerek kıyı bölgeler adeta zorlanarak

genişletilmiştir (DARKOT-1966,s.37; ERİNÇ-1973,s.21-22). Yine bu tür çalışmalarda önce küçük parçaların yani yörelerin ortaya konulması ve bunların benzeyiş gösterenleri bir araya toplanarak daha büyük kısımların yani, bölüm ya da alt bölgelerin belirlenmesi yerine, önce büyük bölgeler oluşturulmuş, yörelerin belirlenmesi zamana bırakılmıştır.

Bu nedenle gerek coğrafi bölgelerin belirlenmesinde göz önünde bulundurulan kriterler, gerekse aradan geçen zaman zarfında yapılmış olan ayrıntılı araştırmalar, 1941 yılında belirlenmiş olan Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri'nin günümüzde kullanışlılığını yitirmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca, coğrafi bölgeleri sadece eğitim ve kültür alanında kullanılan bir sistem olarak görmek büyük bir hata olur. Çünkü sağlam bilgi ve gerekçelere dayanarak, bilimsel yöntemlerle belirlenen coğrafi bölgeler, yapılacak plan ve yatırımların da asıl dayanağını oluşturur. Bu nedenle Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerini hayatın her alanında kullanabileceğimiz bir sistem haline getirmemiz gerekmektedir. Coğrafi bölgelerin idari, hizmet ve planlama bölgeleri olarak da kullanılabilecek yetenekte olması gerekir.

Yedi coğrafi bölgeye göre idari düzenleme yapmak çok zordur. Ancak 1941'de bölge olarak nitelendirildiği halde sonradan bölüm olarak anılmaya başlanan 22 bölüm idari bölge olarak kullanılabilir. Fakat burada bir takım düzenlemeler yapmak gerekir. Mesela; Istranca bölümünü bir bölge olarak değil Ergene bölgesinin bir bölümü olarak ele almak ya da her ikisine birden Trakya bölgesi adını kullanmak gerekir. Aynı şekilde Doğu Anadolu'da Yukarı Murat, Van ve Hakkari bölümlerini birleştirerek bir bölge yapmak ve adına da Asıl Doğu Anadolu demek gerekir (YİĞİT-1996). Yine aynı şekilde Orta ve Yukarı Kızılırmak bölümleri birleştirilebilir. Böylece belirlenecek 18-20 bölge idari açıdan ihtiyacı karşılamakta yeterli olabilir.

Bu yeniden düzenleme esnasında bölge sınırlarında birtakım düzenlemeler yapmak da gerekecektir. Öncelikle coğrafi sınırlar ile idari sınırları uyumlu hale getirmek lazımdır. Bunun için en pratik çözüm olarak ilçe sınırlarına uygun bir coğrafi sınır oluşturmak için bazı coğrafi ilkelerden ödün verme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bazı coğrafyacılar idarî ve siyasi sınırları esas alarak yapılmış sınırlandırmaları değersiz sayarlar. Ancak bunların bazıları, aynı zamanda coğrafi mekan birimlerinin sınırlarına da karşılık gelirler. Mesela; uzun zaman sabit kalmış devlet sınırlarının, coğrafi bakımdan farklı sahaların meydana gelmesinde rol oynadığı inkar edilemez. Yine bazı hallerde uzun zaman sınırları değişmemiş idari bölümlerin coğrafi karakterleriyle de birbirinden az çok ayrıldıkları gözlenir. Ayrıca idari ve siyasi sınırlara göre yapılan bir bölgelendirmenin istatistiki malzeme bakımından büyük bir kolaylık sağladığı bir gerçektir.

Bu konuda A. Ü. DTCF Coğrafya bölümünden bir grup öğretim üyesi tarafından bir düzenleme yapılmıştır (ÖZÇAĞLAR-1997, s.42). Bu düzenlemede 1941 bölümlemesi idari sınırlara uygun hale getirilmiştir. Ancak yeni bir düzenleme yaparken, var olan sınır tartışmalarını da göz önünde bulundurarak, bu düzenlemeyi daha da ileri götürmek gerekmektedir. Mesela, Bayburt çevresinin Doğu Anadolu'ya Erzurum-Kars bölümüne alınması, yani Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu bölgeleri arasındaki sınır yanlışlığının düzeltilmesi gerekir. Aynı şekilde Orta ve Doğu Karadeniz arasındaki sınırı Melet ırmağından değil Perşembe yarımadasından başlatmak ve iç kısımda Kelkit vadisini ikiye bölmeden bir bütün olarak Orta Karadeniz'e bırakmak, daha önce GÜRSOY (1957) tarafından dikkat çekilen, Marmara ile Batı Karadeniz arasındaki sınırda ve Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasındaki sınırda yeni düzenlemeler yapmak lazımdır. Bu tür sınır tartışmalarını çoğaltmak mümkündür. Mesela, YÜCEL tarafından öne sürülen, Kula-Orhaneli çevresinin İçbatı Anadolu'da değil Asıl Ege'de olması gibi (EREN-1996). Bu arada İçbatı Anadolu ile Antalya bölümü arasında göller yöresinin durumu da gözden geçirilebilir. Kısacası, coğrafi özellilerden bazı ödünler verildiği takdirde idari sınırlara uygun olarak, Türkiye'yi 18-20 tane kamu hizmetlerinin ihtiyacını da karşılayabilecek bölgelere ayırmak mümkündür. Yöneticilerin de bu duruma uygun idari düzenlemeler yaparak kamu kuruluşları arasında var olan bölge kargaşasına son vermeleri ve ülkemizin sorunlarına daha gerçekçi çözümler üretmesi mümkün hale gelecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Birbiri ile uyumsuz, bir çok farklılıklar gösteren geniş bölgeler yerine, kendi içinde bir bütünlük gösteren, idarî, hizmet ve plan bölgeleri olarak da kullanılabilecek coğrafi bölgelerin oluşturulması gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'yi kabaca belirlenmiş yedi coğrafi bölge yerine daha önce bölgelerin bölümleri olarak ele alınan kısımlarını alan, sınır ve özellikler bakımından yeniden gözden geçirerek ve birtakım düzeltmeler yapılarak daha kullanışlı bir bölge sistemi oluşturulmalıdır. Fakat bu bir ya da birkaç kişinin halledebileceği bir mesele değildir. Bunun için coğrafyacıların öncülüğünde çeşitli bilim alanlarından uzmanların ve kamu kuruluşlarının temsilcilerinin bir araya geleceği, I.Coğrafya Kongresi benzeri bir kongrenin düzenlenmesi ve bir uzlaşma ile yeni sistemin benimsenmesi gerekir.

BİBLİYOGRAFYA

BANSE,E.1919, Die Türkei; eine moderne Geographie, Georg Westermann Verlag, 3. verlag, Braunschweig.

BEDİZ,D.1935, Izmir(Smyrna) und sein wirtschaftsgeographisches Einzugsgebiet, München. s.6.

BİNBAŞI HÜSEYİN,1887, Memalik-i Osmaniye'nin Ziraat Coğrafyası, Mihran Matbaası, Dersaadet (İstanbul)-1303., sf.9-20

DARKOT,B.1955, *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Hakkında,* Türk Coğr. Derg. sayı:13-14, s.141-149. İst.

DARKOT,B.1961, *Türkiye'nin "İdari Coğrafyası" Üzerinde Düşünceler,* İ.Ü.Coğr. Enst. Derg., sayı:12, sf.35-46, İstanbul

DARKOT,B.1966, *Türkiye'de Coğrafi Bölgelerin Teşkilinde Kriterlerin Araştırılması*, İTÜ Şehircilik Konferansları(1963-64), sf.31-47,

DİNLER,Z.1994, Bölgesel İktisat, Eken Kitabevi Yayınları, Bursa

DURAN,F.S.1938, Türkiye Coğrafyası, İstanbul.

EREN,M.A.1996, "*Bölgeler Haritası Yanlış"* Aksiyon,sayı:59 (20-26 Ocak) s.20-22

ERİNÇ,S.-TUNÇDİLEK,N.1952, *The Agricultural Regions of Turkey,* The Geographical Review, sayı: 42/2, sayfa: 82-90.

ERİNÇ,S.1945, *Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu Giresun Kesiminde Landşaft Kesitleri,* Türk Coğr. Derg., sayı:7-8, sf.119-140, İstanbul

ERİNÇ,S.1953, Doğu Anadolu Coğrafyası. İ.Ü.Coğr.Enst.Yay. No:15, İstanbul.

ERİNÇ,S.1958, *Bölge Sınırlandırmanın Esasları*, İkinci İskan ve Şehircilik Haftası, sf.69-94, Ankara.

ERİNÇ,S.1959, *Bölge Planı Nasıl Yapılır*, İ.Ü.Coğr. Enst. Derg, sayı:10, sf.36-51, İst.

ERİNÇ,S.1963, *Tatbiki Coğrafya ve Planlama,* İTÜ Şehircilik Konferansları (1962-63), sf.1-37, İstanbul.

ERİNÇ,S.1973, *Türkiye: İnsan ve Ortam* , İ.Ü. COĞR. ENST. DERG., 18-19, 1-33, İst.

EROL,O.1983, Die naturräumliche Gliederung der Türkei, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden.

EROL,O.1993, *Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri,* Ege Coğ. Derg. s:7, sf.13-41, İzmir.

FREY,U.1937, Türkei und Zypern.-In: Handbuch der Geographischen Wissenschaft. Vorder-und Südasien, Potsdam.

GELLERT,J.F.1952, *Die physisch-geographischen Regionen der Türkei,* Zeitschr.f.d.Erdkunde-Untericht, sayı:4/3, sf.65-71,

GÜRSOY,C.R.1957, *Türkiye'nin Coğrafi Taksimatında Yapılması İcabeden Bazı Tashihler*, A.Ü.DTCF Derg. c.XV, s.1-3, sf.219-239, Ankara.

HÜTTEROTH,W.-D.1982, Türkei, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.

KALELİOĞLU,E.1972, *Gaziantep Yöresinin Fiziki Coğrafyas,* AÜ.DTCF CAD. sayı:3-4, sf.139-200, Ankara.

KURTER,A.1979, Türkiye'nin Morfoklimatik Bölgeleri, İ.Ü.Coğr.Enst.Yay:106, İst.

LOUIS,H.1941, *Türkiye Coğrafyasının Bazı Esasları,* Birinci Coğrafya Kongresi (Kitabı) sf. 171-228, Ankara-1941

LOUIS,H.1943, *İç Anadolu ve Coğrafi Hudutları,* Türk Coğr. Derg., sayı:1 sf.51-70, Ank.

LOUIS,H.1985, Landeskunde der Türkei, Geographische Zeitschrift. Beihefte; Steiner Verlag; Wiesbaden-, STUTTGART.

MUTLUER,M.1989, *Bölge Planlaması Açısından Coğrafi Sınırlar Konusunda Yeni Yaklaşımlar ve Sorunlar,* 2.Ulusal Bölge Planlaması Kongresi, İTÜ-İST., sf.135-140

ÖZÇAĞLAR,A.1997, Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler, Ekol Yayınevi ANKARA. s.42.

SELEN,H.S.1937, İktisadî Türkiye, İstanbul.

SELEN,H.S.1941, *Türkiye'nin Coğrafî Bölgelere Taksimine Dair Bir Muhtıra,* Birinci Coğrafya Kongresi (Kitabı) sf. 251-255, Ankara

SÖZER,A.N.1984, *Güneydoğu Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış* Ege Coğr. Derg. sayı:2, sf.8-30, İzmir.

SÖZER,A.N.1995, *Herbert LOUIS'nin "Landeskunde der Türkei" adlı Yapıtı Üzerine Düşünceler ve Notlar,* Ege Coğr. Derg. sayı:7, sf.1-12, İzmir.

STEWIG,R.1967, Coğrafi Tabiata Uygun Sahalar Yönünden Batı Anadolunun Taksimatı, İSTANBUL.

TRİCART,J.(çev. E.TÜMERTEKİN),1975, *Bölge Düzenleme ve Gelişme Problemlerinin İncelenmesinde Coğrafyacının Yeri,* Sosyal Antro. ve Etno. Derg., sayı:2, sf.79-94,

TUNCEL,M.1960, *Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinin zirai karakterleri* İ.Ü.Coğr. Enst. Derg. sayı:11 sf.76-101, İstanbul.

TUNÇDİLEK,N.1987, Doğal Bölgeler - Geoekoloji'nin İlkeleri, İ.Ü.Dnz.Bil.ve Coğr. Enst.Yay. No:5, İstanbul.

TÜMERTEKİN,E.1961, *Bölge Planlamasında Coğrafyacının Rolü,* İ.Ü.Coğr. Enst. Derg, sayı:11, sf.51-55,

TÜMERTEKİN,E.1994, Beşeri Coğrafya Giriş, İ.Ü. Edb.Fak.yay. No:2464, İstanbul.

TÜMERTEKİN,E.1994, Ekonomik Coğrafya, İ.Ü. Edb.Fak.yay. No:2926, İstanbul.

YALÇINLAR,İ.1953, *Türkiyenin Diyagonal Bölgeleri Hakkında İlk Notlar,* İ.Ü.Coğr. Enst. Derg, sayı:3-4, sf.160-172,

YİĞİT,A.1996, Türkiye'nin *Doğu Bölgelerinin Yeniden Belirlenmesi Hakkında Düşünceler,* F.Ü. Sos.Bil.Derg. c.8,sayı:1, sf.359-378, ELAZIĞ.

YÜCEL,T.1987, Türkiye Coğrafyası. Türk Kültürünü Arşt. Enst. yay: 68, seri: VII, sayı: A.5, Ankara.

Türkiye'nin Bölgeleri Hakkında,Türkiye Coğrafyası Komisyonu Tarafından Kongreye Verilen Rapor, Birinci Coğrafya Kongresi (Kitabı) sf. 80-90, Ankara-1941

Herbert LOUIS'nin, *Türkiye Coğrafyasının Bazı Esasları,* isimli Eseri Hakkında Rapor, Birinci Coğrafya Kongresi (Kitabı) sf. 229-250, Ankara-1941